

ter o materialnem fondu za razvijanje te kulture, ki je odvisna od gospodarske moči naroda.

6. Vprašanje zunanje politike, to je prostosti, da narod sodeluje v mednarodnem življenju tako, kakor najbolj ustreza potrebam njegovega napredka in nacionalne svobode.

Očitno je torej, da ta vprašanja zadevajo vse plasti naroda. Narodno gibanje v današnjem času potemtakem ne more biti drugačno kakor demokratično občeljudsko gibanje.

(...)

Josip Vidmar in naša revolucija

Ne bi dajal strokovne ocene o Vidmarju kot književnem in kulturnem kritiku ter ustvarjalcu, kajti to ni področje, s katerim se ukvarjam. Toda ne glede na to, kakšne so subjektivne ocene sodobnikov o Vidmarjevem delu, je oceno danes že prinesel čas. Kajti ni mnogo ljudi našega časa, ki bi s svojim udejstvovanjem in ustvarjanjem na področju kulture tako globoko vplivali na kulturno rast slovenskega naroda, kakor je vplival Vidmar. To še posebej velja za njegovo delo na področju književne in kulturne kritike sploh. Če je Fran Levstik šele izbojeval prostor pod soncem za kritiko v slovenskem kulturnem življenju, spada Josip Vidmar vsekakor v majhno peščico ustvarjalcev po Levstiku, ki so prispevali k tej kritiki tiste estetske, miselne in humane vrednote in tista obče človeška merila, ki so vnesla v rast slovenske kulture novo dimenzijo, se pravi, ki so edina bila sposobna razgaliti provincialno omejenost in samozadovoljstvo ter povečevanje neustvarjalnosti in zaostalosti pod videzom lažnega kulturnega patriotizma.

Seveda so take razsežnosti Vidmarjevemu ustvarjanju dajali predvsem njegov izostreni posluš za resnično družbeno vlogo posameznih kulturnih pojavov, se pravi, za tista humana in estetska merila, ki edina lahko določajo dejanske vrednote človekovega kulturnega ustvarjanja, kakor tudi veliko znanje ter na takšnem posluhu in znanju zasnovana sposobnost ločiti prehodno in postransko od resničnih prvin kulturne rasti. Kajti četudi je imel posluš za vse, kar je bilo novo in mlado v našem kulturnem življenju, vendarle ni hotel postajati žrtev mode, ne tuje ne domače, ali pa lažne formalistične »originalnosti«, ki nima resnične humane in estetske vrednosti. In prav te značilnosti njegovega ustvarjalnega dela, ki so opredeljevale njegov odnos do kulture, njenih ustvarjalcev in stvaritev, so narekovale tudi njegovo razmerje do splošnega družbenega dogajanja na slovenskih in jugoslovanskih tleh in v svetu sploh.

Toda ne samo te. Kajti čeprav je bilo področje Vidmarjevega dela predvsem književno in kulturno ustvarjanje samo po sebi, ne pa njegova družbenozgodovinska pogojenost — saj jo je včasih celo podcenjeval — se je Vidmar vendar dobro zavedal, da kultura nekega naroda ni samo plod dela poklicnih kulturnih delavcev, marveč izhaja iz celotnega družbenega življenja naroda, vseh njegovih razsežnosti in notranjih napetosti ter ustvarjalnih sposobnosti. Prav ta njegova zavest ga je objektivno in intimno povezovala s težnjami najnaprednejših slojev in sil slovenskega ljudstva in vseh

jugoslovanskih narodov, pa tudi z revolucionarnim delavskim gibanjem. In zato se je Vidmar ob vseh usodnih razpotjih slovenskega in jugoslovanskega družbenega življenja vedno znal opredeliti progresivno in zato tudi za pot naše revolucije. Mislim, da ni pretirano reči, da se je Vidmar opredelil za socialistično revolucijo predvsem zato, ker je hotel ostati zvest sebi kot slovenskemu kulturnemu ustvarjalcu.

Vidmar je bil vedno zvest tisti ideji o samobitnosti slovenskega naroda oziroma o zgodovinski nujnosti, da se uresniči njegova pravica do nacionalnega življenja in kulturnega uveljavljanja, ki je — na področju kulturnega razvoja slovenskega naroda — postala kulturno in politično izročilo Prešerna, Levstika, Cankarja in Župančiča. Razumljivo je, da se je ta ideja v zgodovinskem procesu konstituiranja slovenskega ljudstva kot moderne nacije najprej in najmočnejše izrazila prav pri največjih duhovih slovenske kulture. Ti so se bolj kot kdorkoli drug zavedali vzajemne odvisnosti med kulturno rastjo naroda in rastjo njegovega celotnega ustvarjalnega potenciala. Tega se je zavedal tudi Vidmar. Zato ni nikoli omahoval med ilirizmom oziroma unitarizmom slovenskega liberalizma, ki se je zaradi gospodarske ekspanzije slovenske buržoazije v jugoslovanski prostor zelo rad odrekel individualnosti slovenskega naroda, ter provincializmom klerikalizma, ki si je lahko Slovenijo predstavljal samo kot provinco bodisi Jugoslavije ali pa nekakšne katoliške srednje Evrope, nikakor pa ne kot državnoopravno obliko enakopravnega nacionalnega življenja slovenskega naroda skupaj z drugimi narodi Jugoslavije, kar je bil na primer Cankarjev politični koncept.

(...)

Revolucije rušijo, da bi gradile, pri tem pa včasih razrušijo marsikaj, česar ne bi bilo potrebno rušiti. Iščejo nove poti in se pri tem marsikdaj motijo. Tisti ljudski sloji, ki so bili še včeraj nič, postanejo z revolucijo odločilna družbena sila, vendar nosijo s seboj tudi lastnosti iz časov svoje popolne brezpravnosti. Zato prinašajo narodom napredek, pa tudi prodore sovraštva, ki se je nabiralo v časih njihovega zatiranja in njihovega boja na življenje in smrt za njihovo lastno usodo. Tudi naša revolucija ni mogla biti nedotakljiva za vplive takšnih objektivnih zakonitosti.

Dogajalo se je, da so posamezniki zaradi takih spremljevalnih pojavov obračali revoluciji hrbet, ne da bi se zavedali, da s tem obračajo hrbet osnovnemu in nujnemu zgodovinskemu toku, s tem pa tudi svojemu lastnemu ljudstvu. Vidmar takih omahovanj ni poznal. Ni živel v utvari, da bo revolucija napravila iz ljudi idealna bitja, verjel pa je, da bo zgradila in utrdila notranjo moč slovenskega naroda in mu zagotovila enakopravnost med narodi. In to je tudi storila. Zato tudi njegova kritika naših porevolucionarnih kulturnih in drugih razmer nikoli ni imela nič skupnega s tako imenovano »kritiko razočarancev«. Nasprotno, oboroževala je novo socialistično slovensko družbo v neprestanem boju za naslednji korak, ki se ga ne sme odreči noben narod, če noče ostati na obrobju zgodovinskega dogajanja.

(Iz zbornika Josip Vidmar, ob osemdesetletnici DZS, 1975)